

H+N+

S+ +

VERKENNING BOUWSTENEN
VOOR HET INTEGRAAL ONTWERP
GEBIEDSPAN ALDEBOARN - DE DEELEN

INPUT VANUIT DE WERKGROEPEN
ROOD - RECREATIE&TOERISME - ENERGIETRANSITIE

Verkenning bouwstenen voor het integraal ontwerp gebiedsplan Aldeboarn – De Deelen
Input vanuit de werkgroepen Rood, Recreatie&toerisme en Energietransitie

1 april 2022

H+N+
S+ +

1. INLEIDING	4
2. BOUWSTENEN VOOR HET VERVOLG	7
Contouren van een perspectief voor ADD	8
Kansrijke bouwstenen	14
BIJLAGE	17
Verslag werksessie Rood	18
Verslag werksessie Recreatie&Toerisme	20
Verslag werksessie Energietransitie	22
Verslag eerste integratiesessie	24
Verslag brede integratiesessie	26
COLOFON	34

INLEIDING:

AANPAK EN BEOOGD RESULTAAT

Dit document is het verslag van het proces en de bevindingen vanuit de werkgroepen Rood, Recreatie&Toerisme en Energietransitie – het zogenaamde ‘verbrede spoor’ – binnen het kader van het gebiedsproces Aldeboarn – De Deelen (ADD). Voor dat gebiedsproces zijn werkgroepen gevormd die, in interactie met elkaar, werken aan verschillende thema’s. De werkgroepen binnen het ‘basisspoor’ (water, landbouw, ecologie, landschap en cultuurhistorie) zijn in 2020–2021 in samenwerking met Altenburg & Wymenga gestart met een verkenning naar een toekomstbestendige inrichting van ADD. Dit binnen de doelstellingen vanuit het Veenweideprogramma 2021–2030. Halverwege 2021 is H+N+S landschapsarchitecten gevraagd om het werkproces voor het verbrede spoor te begeleiden. Het opgehaalde resultaat dient als input voor het opstellen van een integraal gebiedsplan voor ADD in het kader van het Veenweideprogramma 2021–2030.

Werkwijze

Als werkwijze voor het verbrede spoor is gekozen voor ontwerpateliers. Allereerst is per werkgroep (Rood, Recreatie&Toerisme, Energietransitie) een afzonderlijk atelier georganiseerd. Deelnemers waren vertegenwoordigers van ondernemers, boeren, burgers, overheden en belanghebbenden maar ook deskundigen van buiten ADD. Na inleidingen, zowel cultuurhistorisch als thema-specifiek, en de stand van zaken van het gebiedsproces is in kleinere groepen doorgepraat over de opgaves, knelpunten en kansen voor het gebied. Deze zijn zoveel als mogelijk schetsmatig op kaart gezet. Vervolgens zijn in een integratie-atelier (binnen het verbrede spoor) de tussenresultaten uit de drie werkgroepen naast elkaar en over elkaar heen gelegd om te zien of er mogelijke koppelkansen of knelpunten ontstonden tussen de drie thema’s. Als laatste stap in het proces is er een brede integratiesessie geweest met vertegenwoordigers vanuit alle werkgroepen (zowel het basisspoor als het verbrede spoor) met als doel de twee ontwerpssporen samen te brengen en gezamenlijk conclusies te trekken.

Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk wordt de ‘oogst’ van het hierboven geschetste proces samengevat. De resultaten vanuit de afzonderlijke ateliers zijn in de bijlage opgenomen. De conclusies en aanbevelingen kunnen worden opgevat als bouwstenen voor het vervolg van het gebiedsproces. Het woord ‘bouwsteen’ geeft het karakter van hetgeen bij deze verkenning is opgehaald goed weer; het gaat om ideeën die door de deelnemers zijn geopperd en de ‘rode draad’ daarvan dat door het begeleidende team is onderscheiden. De bijbehorende kaartbeelden moeten dan ook niet opgevat worden als een vastomlijnd toekomstbeeld, het betreft schetsmatige verkenningen van de kansen die er liggen om ADD als gebied te versterken en bij te dragen aan de totstandkoming van de doelen uit het Veenweideprogramma.

Fig. 1 Centrum van Aldeboarn aan rivier de Boarn

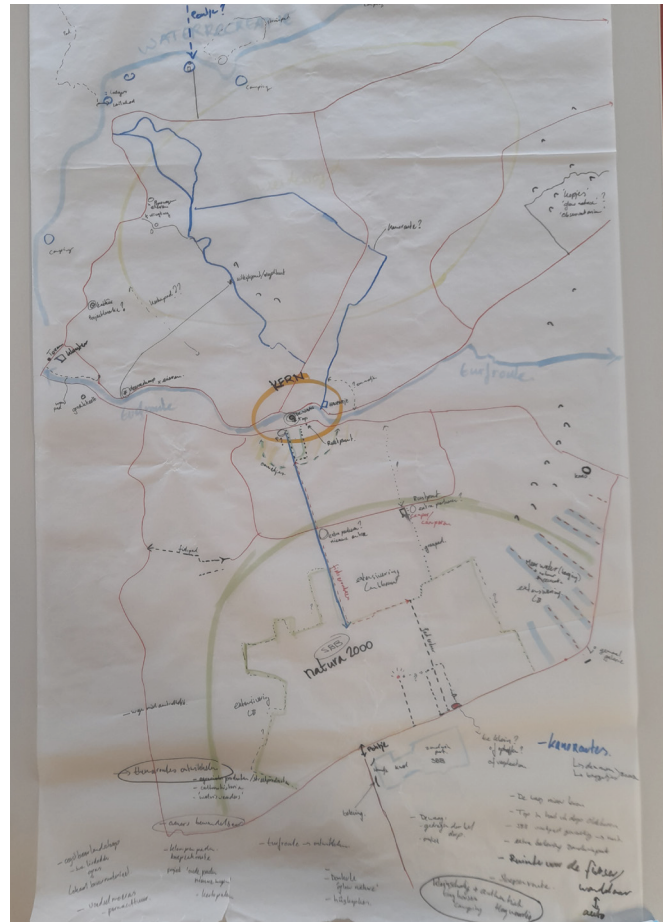

Fig. 2 Voorbeelden van 'oogst' uit een van de werksessies

Fig. 3 Veenweidelandschap

Fig. 4 De Deelen

BOUWSTENEN VOOR HET VERVOLG

CONTOUREN VAN EEN PERSPECTIEF VOOR ADD

Tijdens de brede integratiesessie zijn de tussenresultaten uit beide sporen (het basisspoor en het verbrede spoor) over elkaar heen gelegd. De deelnemers waren het over het algemeen eens dat de uitkomsten die beide sporen tot nu toe laten zien goed met elkaar te rijmen vallen. En als we door de oogbaren heen kijken zien we de contouren van een integraal toekomstperspectief voor ADD ontstaan. Hieronder worden die contouren beschreven. Het beeld dat hieruit naar voren komt dient als set bouwstenen voor de vervolgstappen richting het gebiedsplan.

De eensgezindheid over de kwaliteiten van het gebied ADD was opvallend. De openheid, rust en ruimte werden als de belangrijkste gebiedskwaliteiten benoemd, met een vitale agrarische sector als ondersteunende factor van betekenis. Verder werd groot belang gehecht aan de schaal van de ontwikkelingen op het gebied van woningbouw, toerisme en recreatie: de kleine schaal en de menselijke maat horen bij ADD als gebied. Grootschalige ontwikkelingen passen niet bij de gebiedskarakteristiek en vallen uit de toon. De potenties van het dorp Aldeboarn, met zijn grote cultuurhistorische kwaliteiten, om zich te ontwikkelen als het kloppend hart van het gebied en als uitvalsbasis om het gebied te verkennen werden hoog aangeslagen.

De contouren van de landschapstypen op de kaart van het basisspoor (water, landbouw, ecologie, cultuurhistorie en landschap) en de kansen voor het verbrede spoor (rood, recreatie&toerisme en energietransitie) bleken goed met elkaar kloppend te krijgen. Sterker nog, de accenten voor gebruik en inrichting van de verschillende landschappen die op basis van de contourenkaart van A&W ontstaan (weidevogellandschap – kleilandschap – veenweidelandschap en het laagveenlandschap) verrijken het landschappelijke palet voor het verbrede spoor en kunnen een impuls betekenen voor de brede welvaart en de aantrekkelijkheid van ADD als geheel.

- Het veenderij- en laagveenlandschap in het zuidelijk deel van ADD biedt, met kansen voor peilverhoging in combinatie met omvorming naar extensieve landbouw en (gebruiks)natuur, goede mogelijkheden voor de spreiding van de recreatieve druk op De Deelen. Hier kan een aantrekkelijk en afwisselend landschap met nieuwe mengvormen van natuur en landbouw ontstaan, waar per fiets en te voet, van genoten kan worden. Waar op sommige plekken iets bij de boer kan worden gekocht en waar kan worden overnacht: op het erf, in een (off-grid) tiny house of drijvend woonarkje.
- Het grote open weidevogellandschap in ADD-Noord kan zich als gevolg van het Aanvalsplan Grutto kwalitatief verder ontwikkelen tot een landschap met een hoge biodiversiteit, met recreatieve mogelijkheden voor de natuur- en rustzoeker en daarmee als krachtig ‘zusterschip’ van De Deelen in ADD-Zuid. Met als belangrijke kanttekening dat dit gebied effectief ‘gezoneerd’ moet worden en dat de recreatieve routes zich om het weidevogelgebied heen moeten ‘vouwen’, of in het broedseizoen goed afsluitbaar moeten zijn.
- Het kleilandschap met de woonkernen, de infrastructuur en de meer gangbare landbouwbedrijven vormt de ruggengraat van het intensievere gebruikslandschap van ADD. Een goede ‘inbreiding’ van Aldeboarn, een slim energienetwerk voor elektriciteit en warmte, en de recreatieve pleisterplaatsen vormen de nadere opgaven op de kleiafzettingen van de Boarn. Met name de invulling en inrichting van de zuidrand van de kern Aldeboarn is daarbij aandachtspunt en vraagt om een kwaliteitsslag.
- Het veenweidelandschap van de contourenkaart van A&W vormt veelal de rand of krans om de andere drie gebieden heen. Dit is het landschap waarin de peilverhoging om een (lichte) aanpassing van de agrarische bedrijfsvoering vraagt en dat zich vooral aandient voor verbetering van de ontsluiting van het gebied en voorzieningen rond agrarische erven om ADD als geheel beter beleefbaar te maken.

Verspreid over het gebied staan de boerenerven. Deze vormen een aanknopingspunt voor nieuwe vormen van wonen en recreatie, en van kleinschalige energiewinning. Het toestaan van een multifunctioneler gebruik van deze erven is essentieel om verpaupering tegen te gaan van leegstaande en vrijkomende erven, en om boeren die dat willen een extra bron van inkomsten te bieden. Daarbij is het van belang om vormen van inrichting en gebruik te zoeken die goed passen bij de gebiedskwaliteiten. Zo kan er een verspreid patroon van wonen, vrijetijdsbesteding, energiewinning over heel ADD tot stand komen, dat niet voor niets het motto ‘wijk’ en ‘hotel’ meekreeg! De rijke cultuurhistorie en de parels in en rond ADD (De Boarn, Aldeboarn en de Waag, De Deelen, De Alde Feanen, it Botmar en het Unlân van Jelsma, de karakteristieke erven, de archeologische toplocatie met de húskopkes en de oude stroomrug van de Boarn, it damshûs, het Trippemaal, etc.) completeren

het palet van kwaliteiten van ADD. Zeker als ze beter toegankelijk worden en beter worden ingebed, en als hun invulling en uitstraling meer vorm krijgen. Zo kan het gebiedsplan een web van interessante bestemmingen weven, waardoor ADD als geheel aan leefbaarheid en aantrekkingskracht wint. Door het ontwikkelen van (thematische) routes kunnen deze parels beter onder de aandacht worden gebracht en versterken ze elkaar.

Bouwstenen per thema

Rood

Algemeen:

- Faciliteren van bredere kleinschalige bedrijvigheid en ontwikkelen van verschillende typen verblijfsruimten voor recreatie en toerisme (ook off-grid).
- Breder woonaanbod: zorgwoningen, woningen voor ouderen, jongeren, meer generaties, collectief particulier opdrachtgeverschap, etc.

Boerenerven:

- inzetten op nieuw, multifunctioneler gebruik – anders dreigt achteruitgang van de kwaliteit van de woonomgeving als geheel. Bijvoorbeeld door:
 - agrarisch gebruik + andere functie(s)
 - verbreding woon + verblijfsaanbod: zorg/dementerenden; jongeren of ouderen, meer generaties, recreatie
 - verbreding kleinschalige bedrijvigheid (denk aan startups)

Aldeboarn:

- Woningaanbod uitbreiden/verbreden, in bestaande kern en er direct tegenaan
- Zuidkant dorp heeft kwaliteitsverbetering nodig – is nu achterkant dorp. Oplossing zoeken voor (oversteek van) N392
- Zuidkant dorp ontwikkelen als aantrekkelijke entree naar De Deelen, inclusief parkeer gelegenheid.

Recreatie&Toerisme

- Routes door het landschap en themaroutes mee-ontwikkelen. Met de boerenerven als pleisterplaatsen waar producten aan huis kunnen worden verkocht of met mogelijkheden voor verblijf.
- Kleinschalige recreatieve verblijfsruimtes verspreid over heel ADD (op het erf, of in een (off-grid) tiny house of drievend woonarkje), en concept 'Hotel ADD' mee-ontwikkelen. Dit zou een gemeenschappelijke onderneming/website van boeren en burgers kunnen zijn dat inspeelt op de bezoeker die houdt van rust, natuur, authenticiteit, geschiedenis en (historische) informatie.
- Bezoekers aanleiding geven in Aldeboarn te (ver)blijven door versterking van de horeca, opwaardering van het Doelhofplein en De Waag als TOP-locatie (toeristisch overstappunt) en tentoonstellingsruimte?
- Profiteren van NP It Lege Midden in ontwikkeling.
- Ontlasten natuurkernen (Alde Feanen en De Deelen) door kwalitatieve ontwikkeling van het landschap met een mix van natuur en extensieve landbouw.
- Goede en aantrekkelijke verbindingen (inclusief P-plaatsen!) tussen De Deelen – Aldeboarn – NP Alde Feanen.
- Oplossen van de volgende spanningen die het gevolg kunnen zijn van de gewenste recreatieve ontwikkeling:
 - spanning tussen het landbouwverkeer en recreatief verkeer over smalle landbouwwegen
 - spanning tussen de weidevogeldoelen en recreatieve toegankelijkheid. Hiervoor is een goede regulering en zonering noodzakelijk (bijvoorbeeld in ADD-Noord waar een voldoende groot weidevogelgebied afgebakend dient te worden voor volledige rust in het broedseizoen)
 - spanning tussen het private- en publieke domein. Dit vraagt voor een zorgvuldige inrichting van routes, eventueel gescheiden van boerenland / met rietkragen ter dekking

Energietransitie

- Energieneutraal in 2050 of eerder als het kan. In twee tempi: de huidige mogelijkheden voor duurzame energiewinning direct benutten én anticiperen op de verbetering van het energienetwerk (smart grid) die voor

2025 op stapel staat.

- Een combinatie van kleinschalige/individuele energiewinning (vooral kansrijk bij nieuwbouw en boerenerven) en planmatige / collectieve vormen van energiewinning (vooral kansrijk in de oude kern van Aldeboarn, bijvoorbeeld middels aquathermie of via aansluiting op het compressiestation - waterstofbackbone naar verwachting - ten noorden van Aldeboarn). Middelgrote opstellingen voor zon/wind zijn denkbaar tussen het spoor en de A32.

Hoe verder?

In essentie gaat het om het op gang brengen en stimuleren van verspreide en (vooral) kleinschalige ontwikkelingen waarvan de spin-off ook ADD als geheel ten goede komt. Daarbij is een eigen vorm van gebiedsregie voor ADD nodig, waarin overheden, (agrarisch) ondernemers, bewoners en belangenorganisaties hecht samenwerken en de meerwaarde van de afzonderlijke projecten voor ADD als geheel steeds in het oog houden. Het Integraal Ontwerp Gebiedsplan dient als gemeenschappelijk perspectief en leidraad voor de verschillende partijen. Om in te kunnen spelen op kansen die zich in de loop der jaren zullen voordoen, als gevolg van de landbouwtransitie, de ontwikkeling van het Nationaal Park Nieuwe Stijl en van mogelijk nieuw beleid, is een flexibel gebiedsplan nodig waarin ook tijdelijke functies een plek kunnen krijgen.

Het hiervoor geschetste perspectief vraagt ook organisatorische en instrumentele uitwerking. Met name op het gebied van de rode (erf)ontwikkelingen en energie zijn ruimte in regelgeving en een stimulerend beleid noodzakelijk. Het laadvermogen van de erven, hun mogelijkheden voor een (multi)functionele invulling en de uitstraling en inrichting hiervan vragen om een zekere mate van vrijheid maar tegelijkertijd om een kwaliteitskader. Kleinschalige energiewinning op daken, erven en de rand Aldeboarn vraagt in essentie om hetzelfde. Het vaststellen en omschrijven van een eenduidig kwaliteitsbeeld in het gebiedsplan-proces is dus essentieel om de kwaliteiten van ADD te bewaken.

Ook resteren er nog enkele onderzoeksvragen waaronder de woningbehoefte van Aldeboarn, van ADD en die van de grotere omgeving. Ook de omvang van de vraag naar verblijfsaccommodaties (inclusief de vraag naar welk type en welke grootte) in een gebied als ADD vraagt om meer inzicht. En tenslotte is er onderzoek nodig naar de omvang van de energievraag en naar scenario's hoe daar op korte en lange termijn in is te voorzien. Bij dat laatste moeten ook de mogelijkheden van slimme netwerken voor elektriciteit en warmte (inclusief aquathermie) worden onderzocht.

Op pagina 14 en 15 staat het eindresultaat verbeeld van de oogst van de sessies in een kansrijke bouwstenenkaart. Deze is opgebouwd uit de bestaande situatie met daaroverheen de indeling in landschapstypen, zoals die in het basisspoor is ontwikkeld. De laag daar weer overheen geeft een aanduiding van de bouwstenen die in deze verkenning het sterkste naar voren lijken te komen. Daarbij moet nadrukkelijk worden vermeld dat de kaart een idee geeft van locaties waar kansrijke ontwikkelingen/bouwstenen mogelijk zouden kunnen landen. De kaart geeft géén toekomstbeeld weer voor ADD, maar de eerste contouren van een wenkend perspectief om mee aan de slag te gaan in de verdere uitwerking.

BESTAANDE SITUATIE

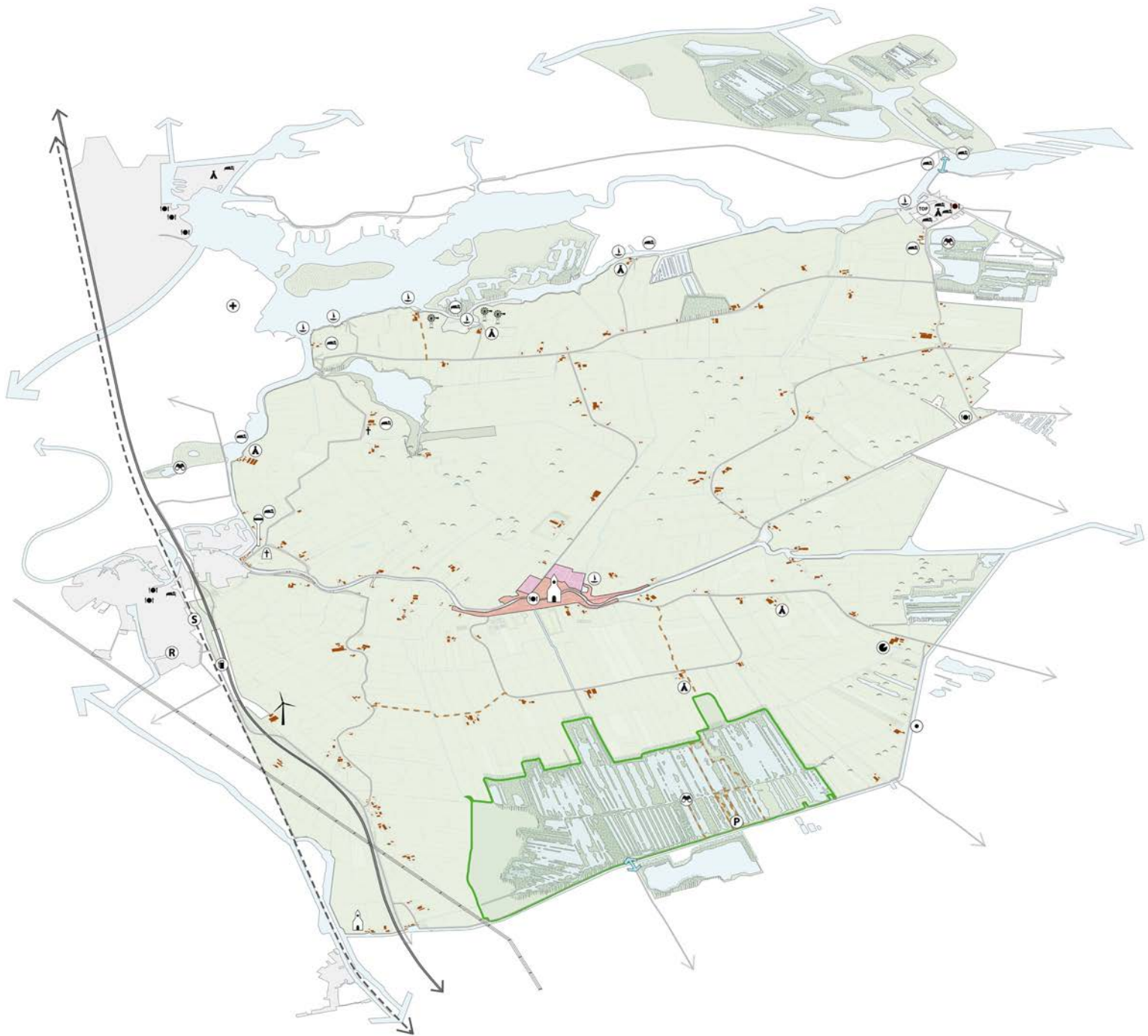

Fig. 5 Opbouw van de kansrijke bouwstenen kaart: bestaande situatie

LANDSCHAPSTYPEN

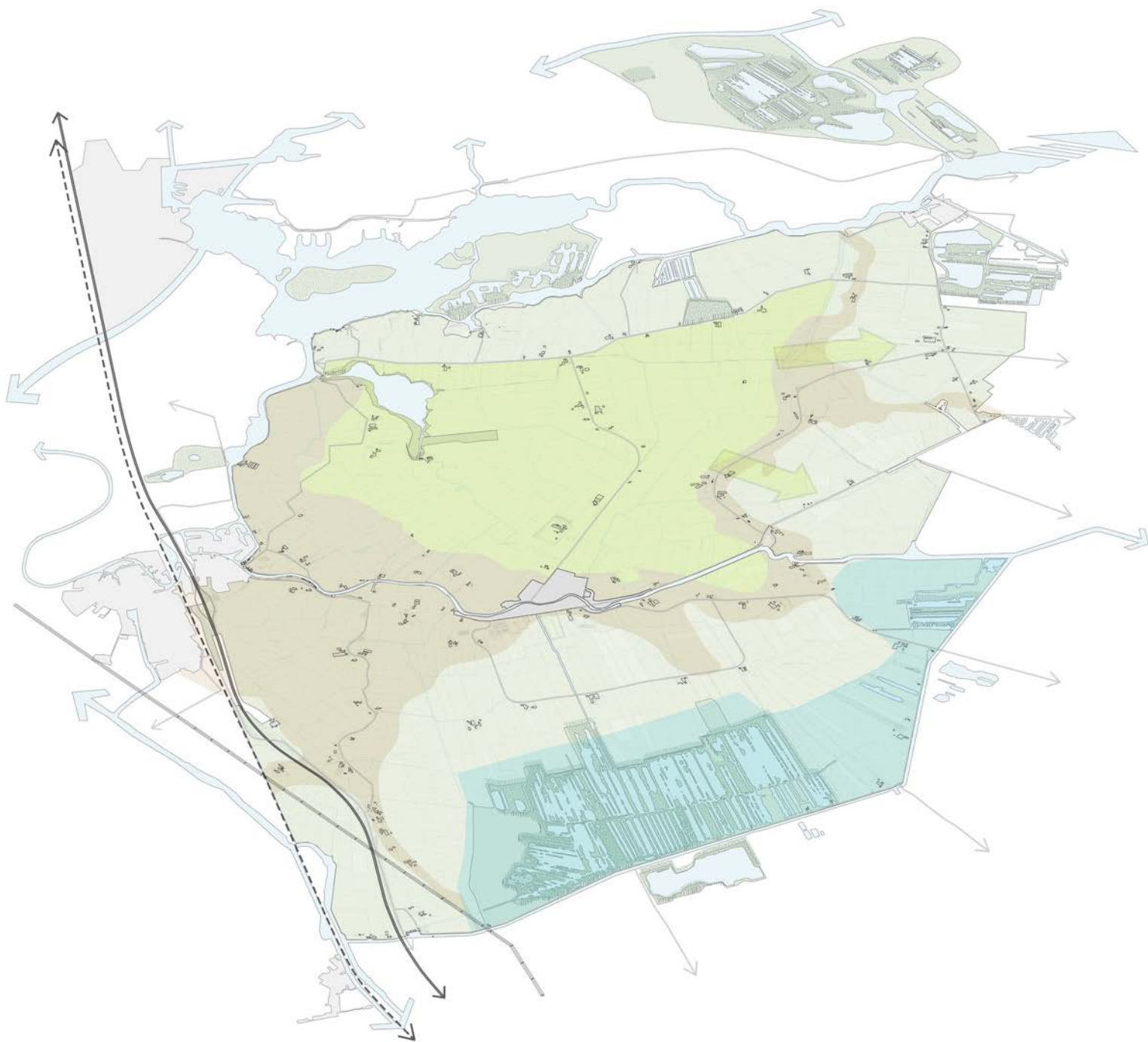

Fig. 6 Opbouw van de kansrijke bouwstenen kaart: landschapstypen

BOUWSTENEN

Fig. 7 Opbouw van de kansrijke bouwstenen kaart: bouwstenen

KANSRIJKE BOUWSTENEN

ROOD/ RECREATIE&TOERISME/ ENERGIETRANSITIE

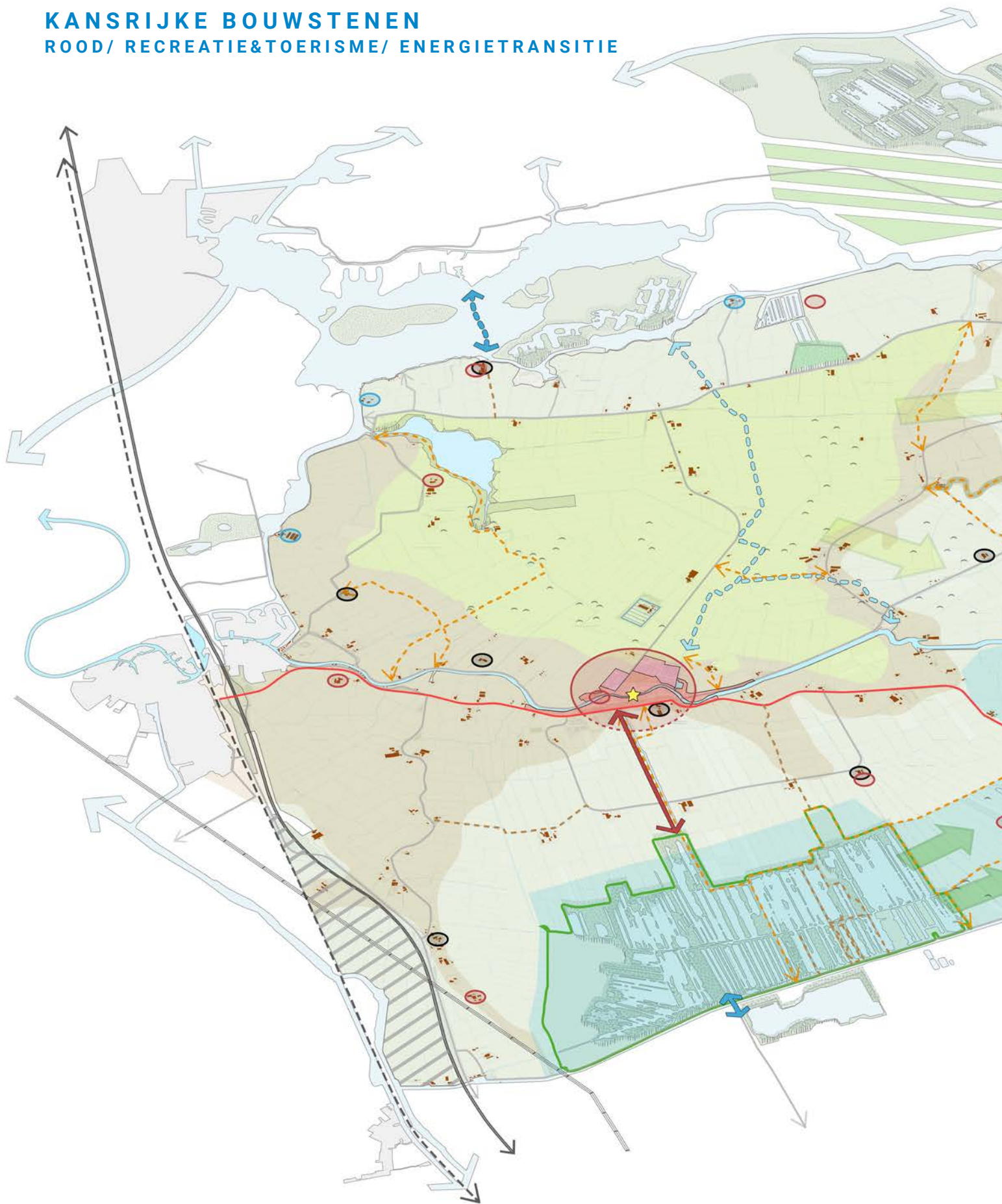

Fig. 8 Kansrijke bouwstenen op basis van de inzichten uit de werkgroepen rood, recreatie&toerisme en energietransitie

LEGENDA

Landschapstypen

- Weidevogellandschap
- Kleilandschap
- Veenweidelandschap
- Veenderij- en laagveenlandschap

Rood: opladen erven en kleinschalige verspreide ontwikkelingen

- Ontwikkelingen rond en in de kern; verbreden woonaanbod en voorzieningen
- Verspreide, kleinschalige woon- en verblijfruimtes
- (Vrijkomende) erven: mix van functies mogelijk maken

Recreatie & Toerisme: Aldeboarn versterken als centrum ADD, ontsluiting en beleefbaar maken landschap en ontlasten natuurgebieden

- Kwaliteitsverbetering zuidkant dorp en entree naar De Deelen
- Verspreide, kleinschalige verblijfruimtes
- Aansluiten op / profiteren van NP Nieuwe Stijl in ontwikkeling (ontlasten natuurgebied NP Alde Feanen, verbinden met Aldeboarn)
- Aansluiten op / profiteren van De Deelen (ontlasten natura 2000-gebied, verbinden met Aldeboarn)
- Kans voor (herstel) recreatieve route over water
- Kans voor (herstel) recreatieve route over land
- Kans voor nieuwe pontverbinding

Energietransitie: individueel en collectief

- (Middel)grote opstellingen voor wind- en zonne-energie mogelijk inpasbaar tussen spoor en A32'
- Waterstofbackbone naar verwachting
- Kans voor individuele energiesystemen bij nieuwbouw
- Kans voor collectieve energiesystemen bij oude kern

Parels ADD: landschap en geschiedenis beleefbaar maken

- De Boarn
- Dorpskern / De Waag
- Botmar
- Unlân van Jelsma
- Karakteristieke erven
- Archeologische toplocatie (met Húskopkes en oude stroomrug Boarn)
- Tripgemaal

Bestaand

- Bestaand erf
- Bestaand erf met recreatieve functie
- Bestaande pontverbinding
- Bestaande recreatieve route over land
- Bestaande wegverbinding
- Provinciale weg (N392)

BIJLAGE: RESULTATEN VAN DE WERKSESSIES

VERSLAG VAN DE WERKSESSIE ROOD

Uit de gesprekken kwamen de volgende opgaven voor rode ontwikkelingen in ADD naar voren:

- rood als nieuwe financiële motor landelijk gebied; wat voor kansen dienen zich aan als verdienmodel?
- de leegstand; wat doen we met de leegkomende agrarische bedrijven?
- de zorg; hoe voorzien we in de vraag naar (ouderen)zorg?
- 'betaalbare' woningen; hoe faciliteren we woonkansen voor de jeugd?

De doorstroom in ADD zit op slot. Er zijn steeds minder sociale huurwoningen en koopwoningen die vrijkomen zijn financieel niet betaalbaar voor jongeren die in hun geboorteplaats willen blijven wonen. Voor de zorg zijn er initiatieven geweest in ADD-Zuid maar die zijn nooit tot stand gekomen. De werkgroepen zien echter kansen om de opgaven gezamenlijk aan te pakken, bijvoorbeeld door:

- ontwikkelingen rond en in 'het hart van Aldeboarn'; verbreden woonaanbod, voorzieningen (o.a. herontwikkeling van de De Waag) en kwaliteitsverbetering. Vooral aan de zuidkant, waar je via de N392 het dorp binnen komt, zou Aldeboarn een aantrekkelijker entree kunnen krijgen
- rode ontwikkelingen voor (de combinatie van) jong en oud, bijvoorbeeld op boerenerven (denk hierbij ook aan toezicht op de gezondheid van ouderen) of als geclusterde (thuis)zorgvoorziening in vrijkomende gebouwen in Aldeboarn
- flexibele/tijdelijke rode ontwikkelingen om 'de grijze golf' op te vangen
- verbreding en/of herbestemming van (leegkomende en functionerende) boerenerven om multifunctioneler gebruik mogelijk te maken, zoals combinaties van wonen en zorg of wonen en recreatie, door uitbreiding van de bestaande Rood voor Rood regeling en/of nieuwe Rood voor Groen regeling.

Andere kansen die werden genoemd zijn:

- kleine (tijdelijke?) starterswoningen voor de jeugd
- collectieve woonvormen mogelijk maken op (boeren)erven (collectief Particulier Opdrachtgeverschap)
- herenboerenconcept als eigen voedselvoorziening voor lokale huishoudens
- het landgoedconcept voor de zuidrand van Aldeboarn, vooral gericht op een kwaliteitsverbetering aan deze kant van het dorp, met bijvoorbeeld maar 10% bebouwing
- tiny houses / woonarkjes als doorstroommogelijkheid voor starters
- scholen onderbrengen in één multifunctioneel gebouw zodat er ruimte vrijkomt voor zorg/wonen. Door deze school buiten het dorps hart te ontwikkelen kan ook het parkeren in Aldeboarn worden verbeterd. Daar is nu weinig ruimte voor

De volgende knelpunten werden benoemd:

- rode ontwikkelingen aan de zuidrand van Aldeboarn vragen om een verbetering van de oversteek over de N392 of het plaatselijk verlagen van de snelheidslimiet
- multifunctioneler gebruik van boerenerven is momenteel qua regelgeving niet mogelijk. Voor recreatiewoningen is wel meer mogelijk. Belangrijk is dat het kwaliteit toevoegt en recht doet aan de omgeving
- meer beleidsmatige ruimte voor maatwerk en medewerking aan creatieve oplossingen is noodzakelijk, bijvoorbeeld meer ruimte in de regelgeving op CPO's en tijdelijke bestemmingen

Een inventarisatie van de woonopgave en woonwensen in ADD is noodzakelijk om een helder kader vast te stellen voor rode ontwikkelingen (b.v. hoe groot, en voor wie, is de opgave en welk type woning / waar is wonen het meest passend en gewenst?). Ook is regie op deze ontwikkelingen nodig om het kwaliteitsbeeld te bewaken. Zo kan er in ADD, 'waar niet alleen de dorpskern maar heel ADD het dorp vormt', een verspreid patroon van passende woon-, zorg- en verblijfruimtes tot stand komen!

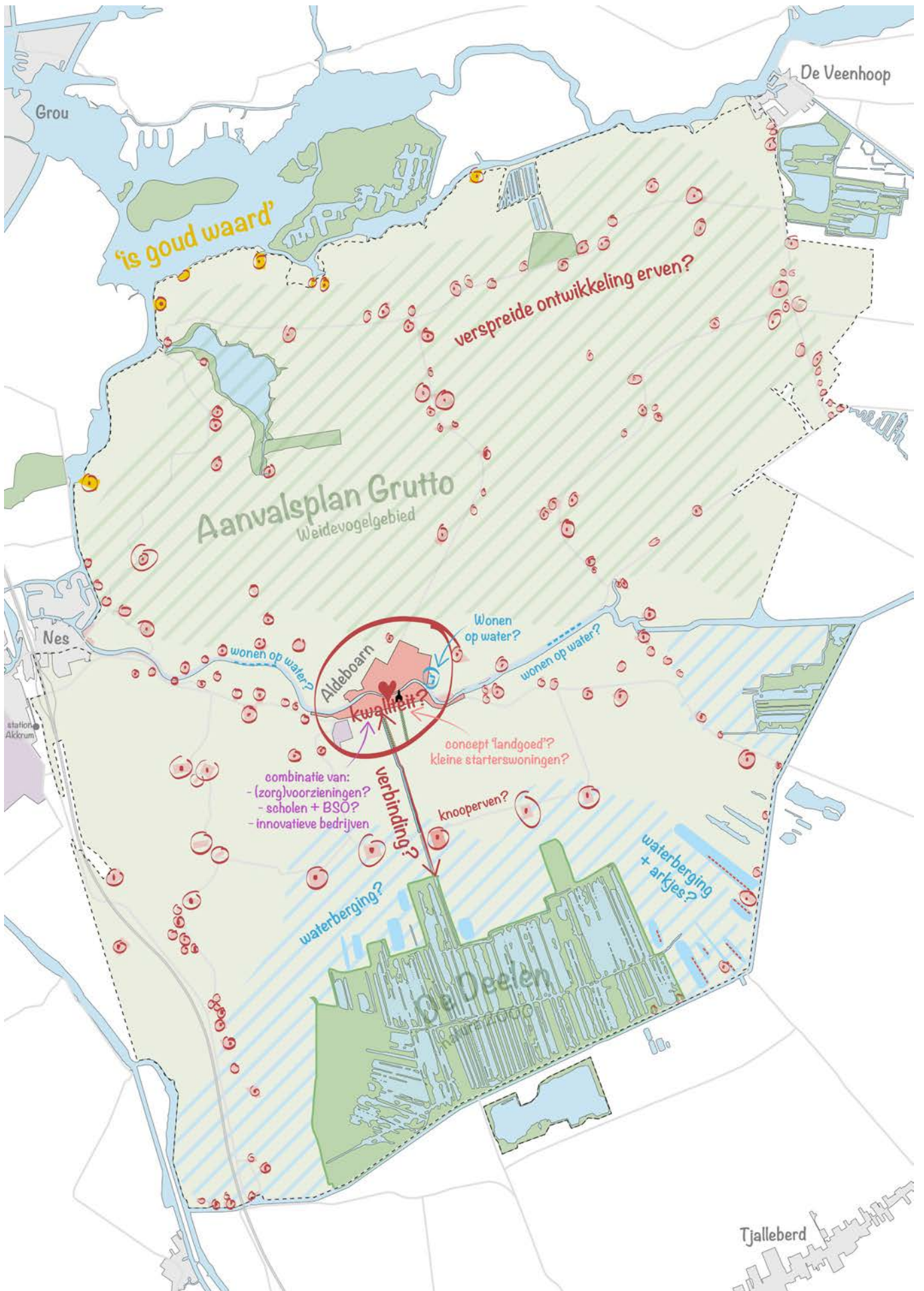

Fig. 9 Thematische kaart op basis van inzichten uit de werksessie Rood

VERSLAG VAN DE WERKSESSIE RECREATIE&TOERISME

Uit de gesprekken kwamen de volgende opgaven voor recreatie en toerisme (r&t) in ADD naar voren:

- r&t als tweede economische drager; wat voor kansen levert het op als verdienmodel?
- het toegankelijk maken van ADD-Noord staat op gespannen voet met de weidevogelgebieden
- de recreatiedruk op De Deelen en de Alde Feanen is groot en vraagt om ontlasting van de natuurgebieden

De behoefte aan natuur en buitenrecreatie zijn groot en nemen verder toe als we de trends volgen die door Bureau Ruimte en Vrije Tijd (presentatie Tinco Lycklama) zijn onderzocht. Voor het vervullen van deze behoefte is inclusieve recreatie – natuur die voor iedereen bereikbaar en toegankelijk is – extra waardevol. Wel is er een keerzijde aan het intensievere gebruik van natuur, i.e. de botsende belangen van de recreant/toerist en de natuurdoelen die voor ogen zijn. Een belangrijke conclusie uit de presentatie van Tinco Lycklama is dat r&t in ADD zich vooral op de bezoekers moet richten die houden van rust, natuur, authenticiteit en (historische) informatie. Dat laatste zal de belevingswaarden van ADD vergroten en de recreatiedruk spreiden.

Het huidige recreatienetwerk in ADD bestaat grotendeels uit smalle landbouwwegen waar je je als fietser/wandelaar weinig welkom voelt door snel rijdende auto's en grote landbouwmachines. Ook schort het aan parkeergelegenheid (b.v. bij De Deelen en in Aldeboarn) en voorzieningen gekoppeld aan het recreatienetwerk. Daar tegenover staat dat ADD, met zijn authentieke kleinschalige karakter, zijn verhalende geschiedenis en de vele (natuurlijke) parels, unieke belevingsmogelijkheden biedt voor r&t.

De werkgroepen zien kansen om de kwaliteiten van ADD beter te benutten door:

- aldeboarn te versterken als centrum van ADD ('als hart van het recreatienetwerk') met verbetering van de onthaalfunctie van het dorp (kwaliteitsverbetering zuidrand) en de nodige voorzieningen (b.v. P-plaatsen, kleinschalige horeca, de Waag als TOP-locatie en voorziening van (digitale) streekinformatie en -educatie (walvisvaarders/vervening)). Hierdoor kan Aldeboarn uitnodigend worden als (verblijfs)bestemming
- themaroutes te ontwikkelen die de (verscholen) kwaliteiten van ADD beleefbaar maken. Denk aan routes langs archeologische bezienswaardigheden (b.v. húskopkes en oude stroomruggen), boeren die iets verkopen, uitkijkpunten/vogelkijkhutten, routes om de duisternis te ervaren ('Glowing Nature') etc.
- het landschap beter te ontsluiten, met name via halfverharde- of onverharde routes die passen bij het beoogde bezoekersprofiel en het kleinschalige karakter van ADD (b.v. struin- en pelgrimsroutes, klompen-schouw- en kerkepaden, en boerenlandpaden tegen een vergoeding voor boeren). Bijvoorbeeld vanaf Aldeboarn langs de Boksleat richting De Deelen, mogelijk in combinatie met herstel van natuurwaarden of regeneratieve landbouw tegen De Deelen aan, of vanaf Aldeboarn langs het Botmar richting Grou met nieuwe 'beleefpunten' zoals een vogelkijkhut en verblijfruimtes op de (boeren)erven
- een nieuw pontje vanaf It Heechhiem naar Grou en de Alde Feanen voor verbinding met het noorden
- voormalige waterverbindingen in ADD-Noord (bijvoorbeeld de Swette) te herstellen om it Botmar en de Wijde Ee weer over water bereikbaar te maken. N.b. is dit rendabel gezien de nodige investeringen?
- de ontwikkeling van onverharde routes en herstel van oude kerke- en klompenpaden

De volgende knelpunten werden benoemd:

- het gewenste recreatieve netwerk vraagt om een zorgvuldige inrichting van routes, eventueel gescheiden van boerenland / met rietkragen ter dekking en/of tegen een vergoeding voor boeren
- het weidevogelgebied zou vanuit ecologisch perspectief in het broedseizoen ontoegankelijk moeten zijn

Door een verspreid recreatienetwerk en goede (informatie)voorzieningen kan de recreatiedruk op het Natura 2000-gebied De Deelen en N.P. Alde Feanen worden verlaagd. Ook kan dit netwerk een nieuwe economische drager worden. Belangrijk daarbij is het faciliteren van verblijfruimtes (B&B's, campings, tiny houses en arkjes op waters) en bijvoorbeeld het centraal aanbieden daarvan via het concept 'streekhotel ADD'.

Bij de regie op kwaliteit rond ontwikkelingen van r&t staan 'authentiek' en 'kleinschaligheid' voorop (dus NIET gericht op de massatoerist). Zo kan er in ADD een verspreid recreatienetwerk van passende routes, voorzieningen en verblijfruimtes tot stand komen!

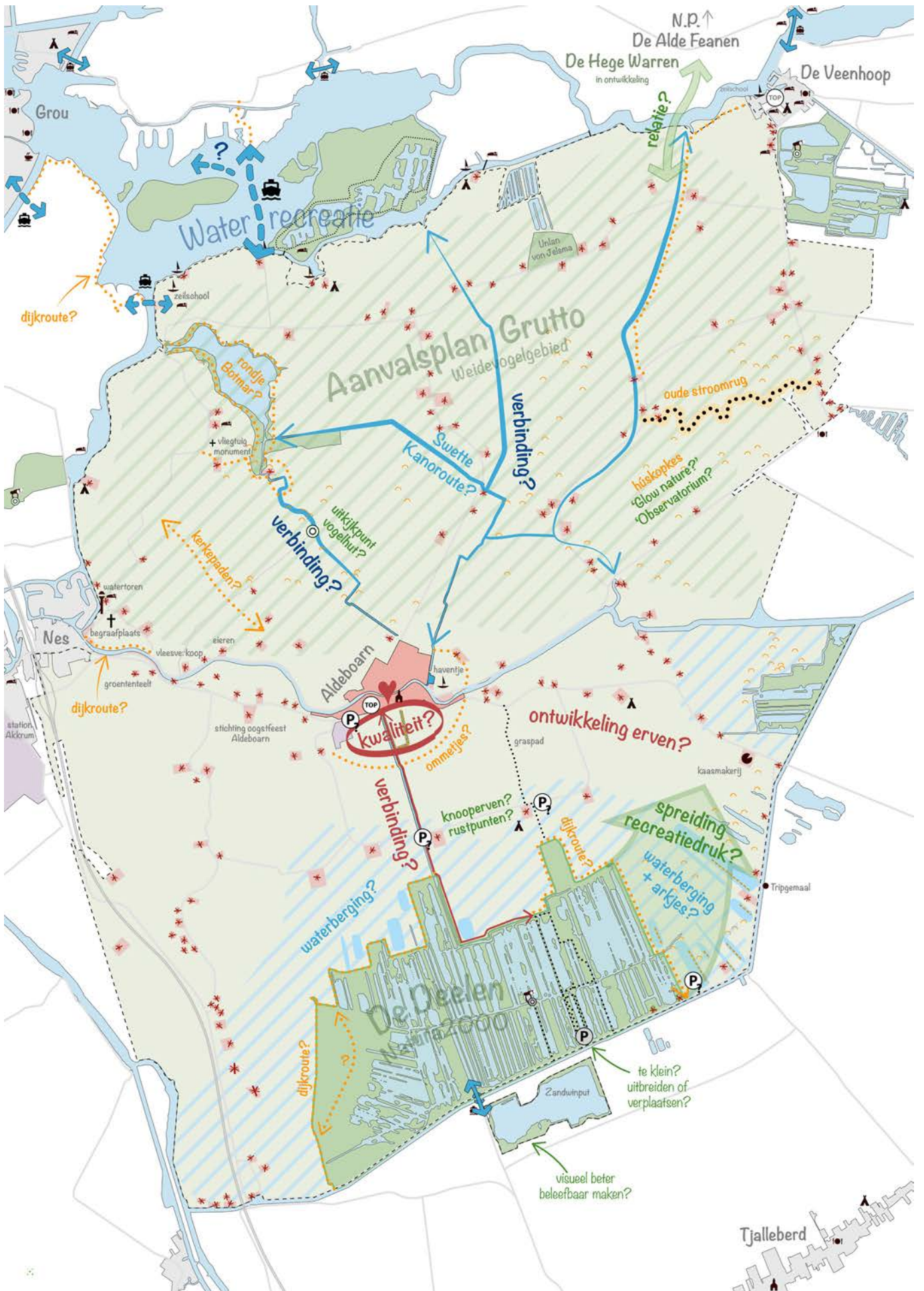

Fig. 10 Thematische kaart op basis van inzichten uit de werksessie Recreatie & Toerisme

VERSLAG VAN DE WERKSESSIE ENERGIETRANSITIE

Uit de gesprekken kwamen de volgende opgaven voor de energietransitie in ADD naar voren:

- energieneutraal in 2050 of eerder als het kan, streven om in 2030 gasvrij te zijn
- hoe voorkomen we overbelasting van het net?

Meer dan de helft van de huizen in Aldeboarn heeft energielabel G en voor veel oude (boeren)erven in de omgeving geldt hetzelfde. Er staat in ADD één individuele windturbine op een erf langs de A32 en verspreid over het gebied zijn er enkele erven met zonnepanelen op het dak. Momenteel wordt energie in ADD niet op (middel) grote schaal opgewekt en met oog op de weidevogeldoelen en ‘gepastheid’ lijkt dit ook niet gewenst. Alleen tussen het spoor en de A32, in ADD-Zuid, zijn middel(grote) opstellingen voor wind- en zonne-energie denkbaar. Ideeën voor de ontwikkeling van individuele/kleinschalige energiewinning op daken, erven en de randen van Aldeboarn worden breed gesteund. Ook het idee om de toepassing van collectieve/planmatige systemen (met name voor de kern van Aldeboarn) verder te verkennen. Dit is goed voor het draagvlak en community building, er kan samen (als gebied) aan verdiend worden. Voorbeelden die naar voren kwamen zijn:

- warmtenet; collectief inzetbaar en vooral interessant voor het historische gedeelte van Aldeboarn
- warmtepomp; individueel inzetbaar en vooral interessant bij het nieuwbouwgedeelte van Aldeboarn, mogelijk ook aan te sluiten op een ondergrondse warm-waterbak
- aquathermie; collectief inzetbaar, mits de Boarn snel genoeg stroomt voor de toepassing hiervan
- mogelijke combinatie van een kleine dorpsmolen en zonneveld (mits gedragen door de gemeenschap) bij het bedrijventerrein aan de zuidkant van Aldeboarn met 100% eigenaarschap, mogelijk gekoppeld aan verbreding van het bedrijventerrein met ‘schone’ bedrijvigheid
- zoveel mogelijk zon op dak, maar dan wel goed ingepast! (denk aan kleur, samenvallen met dakrand e.d.)
- kleinere (E.A.Z.) windmolens op het boeren erf
- voor melkveehouderijen; huis verwarmen op melkkoelingssystemen (nu nog beperkt)
- eventueel kan op (boeren)erven meer energie worden opgewekt dan nodig voor eigen gebruik om tegen vergoeding het overschot aan het dorp te leveren
- groengas; via vergisting op basis van lokale mest / oogst biomassa met overschotten van energie (in de zomer). Moet ook vanuit ecologisch en milieuperspectief worden verkend
- grasdrogerij in ADD-Zuid als voerproducent voor andere boeren in ADD. Is wel veel energie voor nodig maar zou met overschotten van energie (in de zomer) bediend kunnen worden
- (verplaatsbare) zonnepanelen op water (mogelijk in combinatie met waterberging rond De Deelen)
- mogelijke waterstofaansluiting van Aldeboarn op het compressiestation van de Gasunie, dat naar verwachting in 2030 deel wordt van de waterstofbackbone (van de Eemshaven naar Diemen)

Het ontwikkelen van energiesystemen kost tijd waardoor er ook gekeken moet worden naar wat er al direct op het gebied van isoleren, besparen en efficiënter omgaan met gebruik kan worden gedaan. Het huidige energienetwerk is niet in staat om met piekbelastingen om te gaan, wat zorgt voor congestie in heel Friesland. De komende tien jaar wordt er gewerkt aan nieuwe bekabeling en middenspanning-infrastructuur maar de les is duidelijk; het netwerk moet anders worden opgezet. Niet meer (terug)leveren via het landelijke net maar toewerken naar een gebalanceerd en flexibel systeem dat lokaal is afgestemd op vraag en aanbod, waar opwekking en opslag zo op elkaar zijn afgestemd dat het tijdsverschil in vraag en aanbod (winter/zomer, dag/nacht) kan worden overbrugd.

Regie op het kwaliteitsbeeld bij de inpassing van energie in ADD is zeer belangrijk. Omdat er veel vragen uit de werksessie Energietransitie onbeantwoord zijn gebleven is afgesproken om, i.s.m. de lokale energiecoöperatie (de EKA), nader onderzoek te doen, o.a. naar de huidige energievraag en aanbod en de toekomstige ontwikkelingen. Het streven is om diverse scenario's te ontwikkelen om te zien welke (hybride) systemen het meest efficiënt/passend zijn?

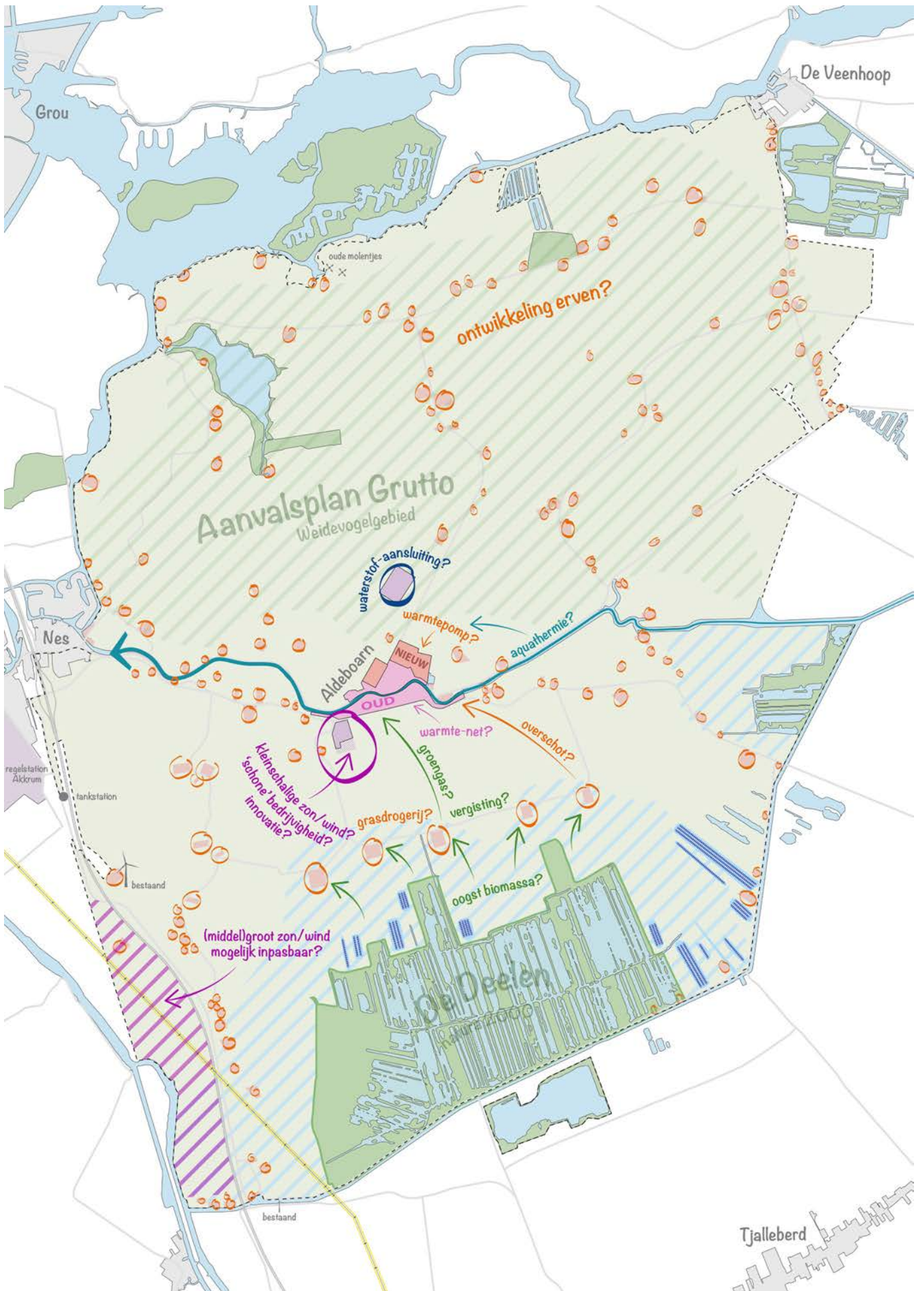

Fig. 11 Thematische kaart op basis van inzichten uit de werksessie Energietransitie

VERSLAG EERSTE INTEGRATIESESSIE

Tijdens de eerste integratiesessie, die noodgedwongen online werd gehouden, zijn eerst de tussenresultaten van de werksessies rood/ recreatie & toerisme/ energietransitie gepresenteerd. Vervolgens hebben de deelnemers in drie groepen alle drie de kaartbeelden, die op basis van de drie aparte werksessies zijn gemaakt, onder de loep genomen. Per kaart is gekeken of A) de uitkomsten goed in beeld zijn gebracht en B) of deze compleet is. Op basis van (een eerste aanzet tot) een 'integratiekaart' zijn de drie thema's bij elkaar gebracht via de vragen C) waar zitten aanknopingspunten of spanningen tussen de thema's? D) wat raakt tussen de wal en het schip? E) wat zijn prioriteiten: waar of waarmee kun/wil je beginnen? Hieronder zijn antwoorden op de verschillende vragen kort samengevat.

Vraag A/B: over de 3 kaartbeelden

Op hoofdlijnen was er over de drie kaartbeelden eensgezindheid en over de kansen op het gebied van rood/ recreatie&toerisme/ energietransitie. De deelnemers erkenden de kansrijkheid voor ontwikkelingen aan de zuidkant van Aldeboarn maar benadrukten dat dit vraagt om een aanzienlijke aanpassing van de oversteek van de N392, en dat dit wel een kwaliteitsverbetering teweeg moet brengen. Bovendien was er eensgezindheid dat de ontwikkelingen ook elders in Aldeboarn verkend moeten worden omdat het anders misschien gaat knellen aan één kant van het dorp.

Qua recreatieve ontwikkelingen, kleinschalige rode ontwikkelingen en suggesties voor energiewinning op erven lag de nadruk eerst ook meer op ADD-Zuid, maar volgens de werkgroepen is spreiding van deze functies over heel ADD essentieel om natuurgebieden te ontlasten en andere economische dragers te versterken voor ADD als geheel.

Ook was er behoefte om de prioritering van de kansen inzichtelijker in de kaartbeelden te krijgen, om aan te tonen waar het meest/eerst op ingezet zou moeten worden. Dat waren 1) een multifunctioneler gebruik mogelijk maken op de boerenerven, 2) het versterken van Aldeboarn als centrum van ADD, met ontwikkeling van de Waag en voorzieningen in het centrum, 3) het ontsluiten en beleefbaar maken van het landschap en het ontlasten van de natuurgebieden, 4) het individueel en collectief aanpakken van de energietransitie en 5) het beleefbaar maken van het verhaal en de geschiedenis van de streek.

Vraag C/D/E: over de integratiekaart

De werkgroepen voorzagen mogelijke spanningen tussen landbouwkundig gebruik en de inpassing van struin- en boerenlandpaden etc.. Dit kost de boeren namelijk bewerkbare grond. Wel vond men de ontwikkeling van een recreatief netwerk in ADD-Noord zeer kansrijk, met de kanttekening dat dit mogelijk op gespannen voet kan komen te staan met de weidevogeldoelen. Een zorgvuldig proces (met slimme ideeën voor het minimaliseren van de nadelige neveneffecten) en een structurele vergoedingssystematiek zijn cruciaal om het routenetwerk op een goede manier te ontwikkelen. Men was zich ook sterk bewust van de kansen van het Aanvalsplan Grutto en vroeg zich af of het gebied niet groter moest zijn dan 1000 ha. Daarnaast moet de mogelijkheid voor het nationaal en internationaal vermarkten van ADD in het kader van NP Nieuwe Stijl, en de aansluiting op de Alde Feanen en de Hegewarren, goed worden verkend.

De inzichten uit de eerste integratiesessie zijn waar relevant in de kaartbeelden en bouwstenen voor het vervolg meegenomen.

Overige suggesties die door de deelnemers werden genoemd zijn:

- inventariseer de woonopgave, energieopgave, recreatieopgave etc.
- maak een plan voor ADD als geheel en kijk goed naar de lange termijn
- verken wat je al direct kan doen (b.v. op het gebied van energie) en wat lange termijn werk is
- pilots ontwikkelen, verleiden en initiatiefnemers bij elkaar brengen om het draagvlak voor de beoogde ontwikkelingen te vergroten

VERSLAG BREDE INTEGRATIESESSIE

Tijdens de brede integratiesessie zijn de tussenresultaten van het spoor water/ landbouw/ ecologie/ cultuurhistorie/ landschap enerzijds en het spoor rood/ recreatie&toerisme/ energietransitie anderzijds gepresenteerd. Vervolgens zijn de deelnemers in drie groepen aan het werk gegaan aan de hand van een zestal vragen, waarvan de beantwoording een oefening vormt om vanuit een integraal perspectief naar het gebied te kijken. Hieronder zijn de antwoorden per vraag voor elk van de groepen weergegeven.

VRAAG 1: welk kwaliteitsbeeld voor het gebied ADD dient zich aan wanneer de tussenresultaten van de beide sporen over elkaar heen worden gelegd?

Groep Eddy Wymenga, Olivier Klijn:

-Na enige discussie (met terugkaatsing van de vraag; wat is kwaliteit?) ontstond er overeenstemming dat een eenduidig kwaliteitsbeeld (of kwaliteitskader) nodig is en dat de identiteit van ADD hiervoor de kapstok is. Dus is er een beschrijving nodig van die kwaliteiten in al haar aspecten. Enkele voorbeelden die werden genoemd zijn:

- openheid, rust en ruimte in ADD-Noord
- maar ook in ADD-Zuid en De Deelen
- mogelijkheden om de kwaliteit te beleven (ontsluiting landschap)
- aansluiting op de historische kwaliteiten (húskopkes, Boksleat, etc.)
- inspelen op de avontuur- en rustzoeker, niet de massatoerist
- kwaliteit is vooral vitaliteit en, qua schaal; 'passend bij het gebied'. Geen grootscheepse verandering
- de parels van ADD, en dat zijn er veel meer zijn dan alleen het Botmar en het Unlân van Jelsma.

Groep Marion Brongers, Jandirk Hoekstra:

-Formuleerde een schot voor de boeg voor het kwaliteitsbeeld:

'Een van de iconen van het Friese veenweidegebied met grote natuurlijke kwaliteiten en de agrarische functie als drager. Een gebied waarin Aldeboarn en de erven een aantrekkelijke woonomgeving vormen en waarin kleinschalige recreatieve functies, verspreid over het gebied, zijn bijgemengd. De verhalende kracht van de geschiedenis is het 'merk' van ADD'.

Groep Lenneke Büller, Arjen Spijkerman:

-De groep suggereert het volgende om de kwaliteiten van ADD te bewaken.

- openheid behouden
- Aldeboarn als centrum, van waaruit het landelijk gebied kan worden bezocht (ontsluiting landschap)
- behoud de kwaliteiten die voor de rustzoeker en avonturier centraal staan.
- gebruik de rijke cultuurhistorie als marketingselement voor de regio
- verken bijzondere woonmilieus
- versterk de kwaliteit van het agrarisch landschap

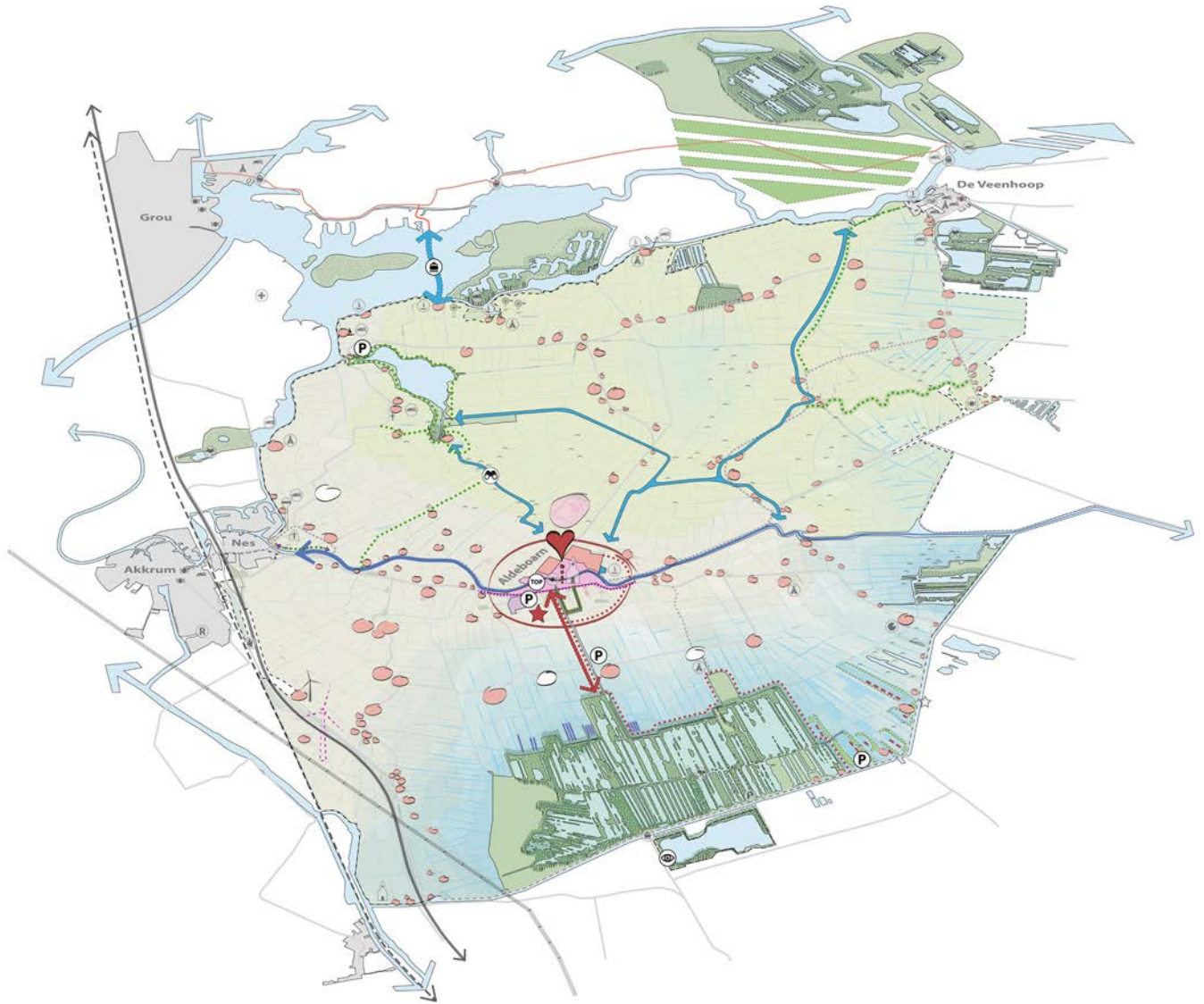

Fig. 13 Tussenresultaat spoor rood/ recreatie/ energie: kansenkaart van de drie thema's

Unlân fan Jelsma / Botmar
Parels in ADD met hoge biodiversiteit, buffering en waardering, beleving

Bouwen aan een open weidevogellandschap
Aanpassen en overstappen. Mogelijkheden voor peilverhoging in combinatie met extensief weidevogelbeheer.

Behoud en versterken Veenweidelandschap
Aanpassen. Peilverhoging met flexibel peilbeheer. Aangepaste melkveehouderij met veel kansen voor andere doelen

Kleilandschap Boarn en andere delen
Grotendeel continueren van gangbare landbouw, inpassing andere functies. Aandacht voor basiskwaliteit

Versterken van het veenderij- en laagveenlandschap
Overstappen en aanpassen. Mogelijkheden voor peilverhoging in combinatie met extensief graslandgebruik, lokaal verder vernatzen. Versterking natuur De Deelen

Fig. 14 Tussenresultaat spoor water /landbouw /ecologie /cultuurhistorie /landschap: kaart met contouren van gebieden met verbindende condities (A&W)

Vraag 2: als we de denklijnen van het spoor water/ landbouw etc. en het spoor rood/ recreatie/ energie naast elkaar leggen welke koppelkansen zien we dan ontstaan?

Groep Eddy Wymenga, Olivier Klijn:

-Mits meegenomen in de gebiedsontwikkeling ziet de groep koppelkansen met een aantal verdienmodellen:

- recreatie en toerisme; door spreiding over het gebied versterk je de vitaliteit van ADD
- hotel ADD (een over heel ADD verspreid aanbod voor verblijf) als gezamenlijke onderneming van boeren en burgers. Op die manier trekken ze samen de kwaliteit omhoog
- regeneratieve landbouw; via een gezonde en goed doorwortelde bodem neemt het vermogen van de bodem om koolstof vast te houden en water te laten infiltreren sterk toe. Dat biedt ook kansen op de kleigebieden met een grotere drooglegging
- aandacht voor een bredere bedrijvigheid dan alleen landbouw
- aansluiting bij Nationaal Park Alde Feanen, met routes en voorzieningen, waarbij ADD dient als uitloopgebied
- klompenpaden o.a. via de boerenerven, deze worden zo aanknopingspunten op het recreatieve netwerk
- efficiënter omgaan met energie en besparen

Groep Marion Brongers, Jandirk Hoekstra:

-Komt tot de conclusie dat de contouren van de water/ landbouw etc. kaart en het hierboven geformuleerde kwaliteitsbeeld goed met elkaar kunnen sporen; wel graag aandacht voor hetgeen onder 'spanningen' is opgesomd

-Signaleert een aantal verdienmodellen die - net als die voor de landbouw - in de gebiedsontwikkeling moeten worden meegenomen:

- kleinschalige recreatieve ontwikkelingen
- woonmogelijkheden, met name op de vrijkomende erven, maar ook in de 'ring' van Aldeboarn
- winning van duurzame energie
- CO2 reductie
- het creëren van ruimte voor waterberging en voorraadvorming

-De groep ziet kansen voor de ontwikkeling van de (vrijkomende) erven. Vormen van wonen en recreatie (en niet agrarische bedrijvigheid) kunnen een krachtige impuls geven aan de gebiedsidentiteit. In de groep viel zelfs de term 'wijk' voor ADD als geheel! Wel is een kwaliteitskader nodig voor de ontwikkelingen van de erven, qua omvang, inrichting en architectuur. Bijvoorbeeld de rij 'wederopbouw-erven' in de noordrand van ADD biedt andere mogelijkheden dan de erven met een langere ontwikkelingsgeschiedenis.

-Wat betreft uitbreiding van de woningvoorraad bij Aldeboarn is er een voorkeur om de ruimte te zoeken binnen de bestaande kern.

-ADD energieneutraal in 2050 of zoveel eerder als mogelijk. De winning van duurzame energie moet goed afgestemd worden op het kwaliteitsbeeld ADD. De groep ziet (middel)grote mogelijkheden voor wind en zon langs de A32; en voor zon op water in de plas die ten zuiden van De Deelen ligt. En voor het overige: vooral veel kleinschalige oplossingen en het benutten van aquathermie.

Groep Lenneke Büller, Arjen Spijkerman:

-(Een deel van) de groep ziet koppelkansen voor:

- energiewinning tegen de kern aan in combinatie met grondstoffen voor biobased materialen, zoals olifantsgras en hennep
- de combinatie van natuurontwikkeling en zonnevelden langs De Deelen. Goede voorbeelden van deze combinatie bestaan en zouden nader onderzocht moeten worden.
- gebruik/herstel van bestaande padenfragmenten voor een nieuwe padenstructuur (ontsluiting landschap)
- productie van duurzame energie als verdienmodel voor het gebied.

Vraag 3: en welke spanningen signaleren we tussen de denklijnen van de twee sporen?

Groep Eddy Wymenga, Olivier Klijn:

- De voorgestelde ontsluiting van het landschap in ADD-Noord staat in principe op gespannen voet met de weidevogelgoeden. Deze spanning valt mogelijk te overbruggen, maar vereist een goede regulering.
- De Deelen is een aantrekkelijk recreatie- en natuurgebied maar dreigt zijn maximale draagkracht te overschrijden. Spreiding van de recreatieve druk is gewenst om het Natura2000 gebied te ontlasten.
- Grootschalige plannen voor de energietransitie kunnen botsen met de ruimtelijke kwaliteitsdoelen voor ADD. Mogelijk is grootschalige energie wel toepasbaar aan de randen van het gebied, tussen de A32 en het spoor. Collectieve systemen en aquathermie passen beter binnen de gesuggereerde kwaliteitsdoelen.

Groep Marion Brongers, Jandirk Hoekstra:

- In de kleizoom kunnen de gangbare landbouw en 'het multifunctionele landschap' (incl. wonen en recreatie) op gespannen voet met elkaar staan. Bijvoorbeeld bedrijfsverkeer versus recreatieverkeer en milieuhinder. Met zorgvuldige inrichting kunnen deze spanningen goeddeels worden opgelost.
- De wens het landschap in ADD-Noord te ontsluiten verdraagt zich slecht met het weidevogelgebied. Door een heldere zonering (met een kern van ongestoord weidevogelgebied van voldoende omvang) en een zorgvuldige inrichting van de recreatieve routes (b.v. met rietkragen) kan deze spanning worden overbrugd.

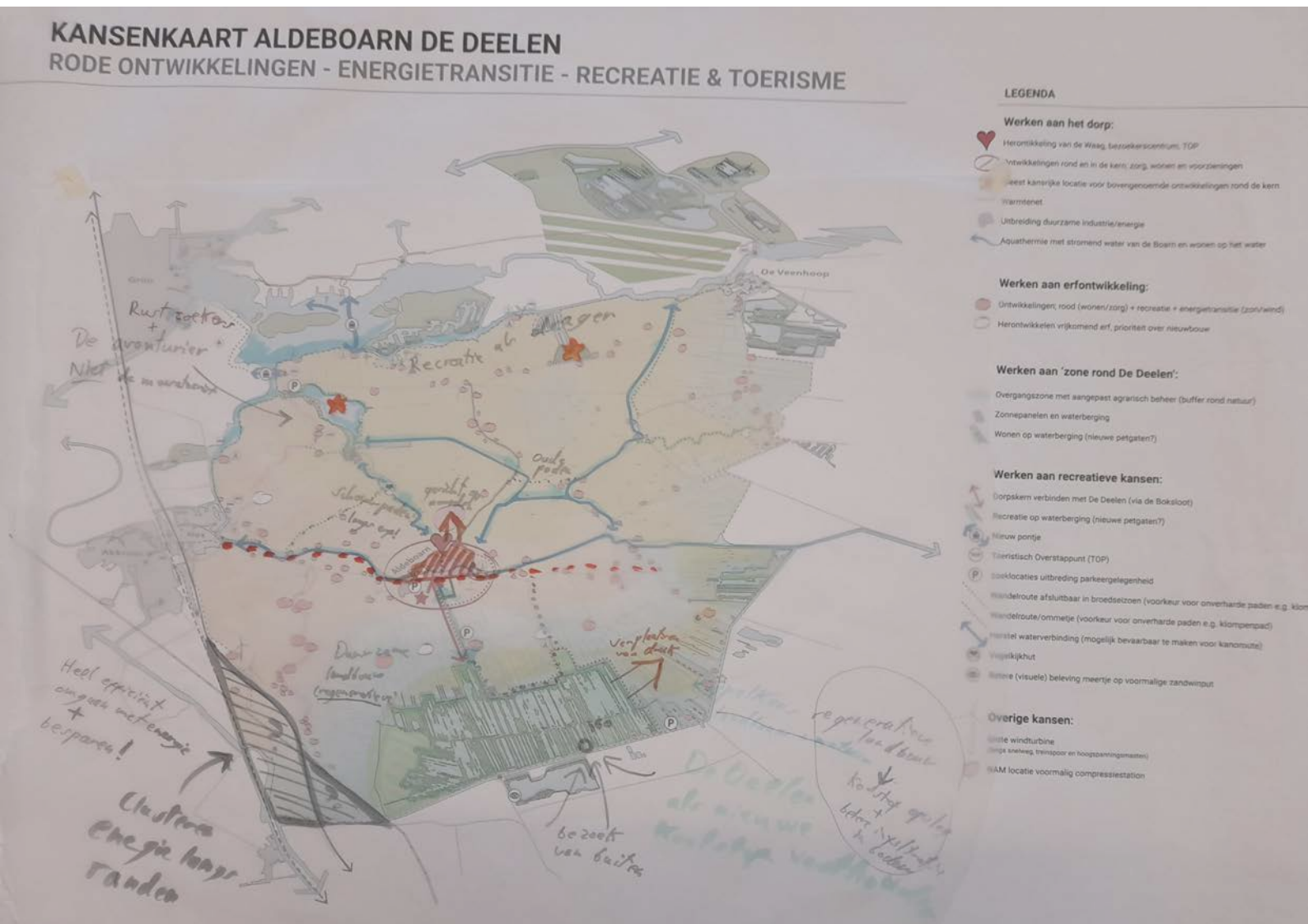

Fig. 15 Schets uit de groep van Eddy Wymenga en Olivier Klijn

Groep Lenneke Büller, Arjen Spijkerman:

- De voorgestelde ontsluiting van ADD-Noord staat op gespannen voet met de weidevogeldoelen.
- De wens voor het opschalen van duurzame energieproductie in het gebied sluit mogelijk niet aan op de huidige capaciteiten van het net. Lokale opslag van energie zou een oplossing kunnen bieden.
- De wenselijke ecologische verbetering van de waterkwaliteit, door beheer en onderhoud van het slotensysteem minder intensief te maken kan spanningen opleveren met het agrarisch gebruik.

Vraag 4: welke kansrijke ontwikkelingen vragen om extra ontwikkelruimte van de overheden?

Groep Eddy Wymenga, Olivier Klijn:

- Meer ruimte in de regelgeving is noodzakelijk voor ontwikkeling van de (boeren)erven (b.v. meer dan 2 wooneenheden per erf).

Groep Marion Brongers, Jandirk Hoekstra:

- Meer ruimte in de regelgeving voor inpassing van kleinschalige energie (kleine windmolens, pv-cellen) op de erven en in de randen van de kernen.
- De geopperde oplossingsrichtingen vragen om een geheel eigen vorm van gebiedsregie voor ADD. Het gaat om het op gang brengen (en stimuleren!) van een aantal verspreide en kleinschalige ontwikkelingen op het gebied van wonen, recreatie en energie, waarvan de spin-off niet alleen individuele ondernemers maar ook ADD als geheel ten goede komt.
- En ten aanzien van het integraal gebiedsplan: de problemen van nu (b.v. het verdienmodel voor de zittende agrariërs) en de bestanddelen van het lange termijn kwaliteitsbeeld moeten in het plan met elkaar in overeenstemming worden gebracht. Dat vraagt om een type plan met een grote mate van flexibiliteit, waarin ook tijdelijke functies, die later kunnen worden omgevormd naar andere functies, een plek krijgen.

Groep Lenneke Büller, Arjen Spijkerman:

- Bestaande regelgeving kan de aanpak van de energieopgave in de weg staan. De overheid moet hier een helpende rol spelen (b.v. assisteren bij het afsluiten van brandverzekeringen i.v.m. zonnepanelen op dak).
- De energietransitie is complex. Laten we starten met eerste pilots voor zaken die niet in het huidige beleid passen, om daarvan te leren voor verdere opschaling van de verduurzamingsopgave voor Aldeboarn.
- Steun vanuit de overheid bij het opstellen van een plan met een helder ontwikkeltraject, ook in het kader van het energienet dat bijna vol is.

Vraag 5: welke opgaven vragen om nader onderzoek?

Groep Eddy Wymenga, Olivier Klijn:

- De mogelijkheden voor het toepassen van aquathermie langs de altijd stromende Boarn. Deze techniek is kansrijk voor het thema energie. Een goede kwalitatieve en kwantitatieve verkenning hiervan is waardevol.

Groep Marion Brongers, Jandirk Hoekstra:

- Onderzoek naar de woonwensen en de woonbehoefte in ADD, met als sub-vraag: welk deel van de eigen woonbehoefte in ADD zou op de erven kunnen worden bediend? De groep had namelijk voorkeur voor het invullen van de eigen woonbehoefte op de (vrijkomende) erven, dan voor mensen van buitenaf.
- Onderzoek om een energieplan te kunnen opstellen met een duidelijke knip in de korte termijn (waar kunnen we meteen mee beginnen?) en de middellange termijn, die nodig is voor de ontwikkeling van een aangepaste energie-infrastructuur voor elektriciteit en warmte.

Groep Lenneke Büller, Arjen Spijkerman:

- Onderzoek naar de omvang van vraat-overlast door de vele ganzen die in het gebied zitten.
- Onderzoek naar de woningbehoefte in ADD, o.a. om te inventariseren hoe groot die is, welke doelgroep er zijn, wat de gewenste woonvormen zijn (starters, zorgwonen, alternatieve woonvormen) en daarna pas waar die woningen kunnen worden gerealiseerd.
- Onderzoek naar de mogelijkheden voor wonen op erven om de belemmeringen in beleid in beeld te krijgen.
- Onderzoek naar de mogelijkheid om aardgasvrij te worden (doel 2030) als onderdeel van de warmtetransitie: collectief voor de oude woningvoorraad (maak gebruik van energie uit de Boarn via aquathermie) en individueel voor nieuwbouw.

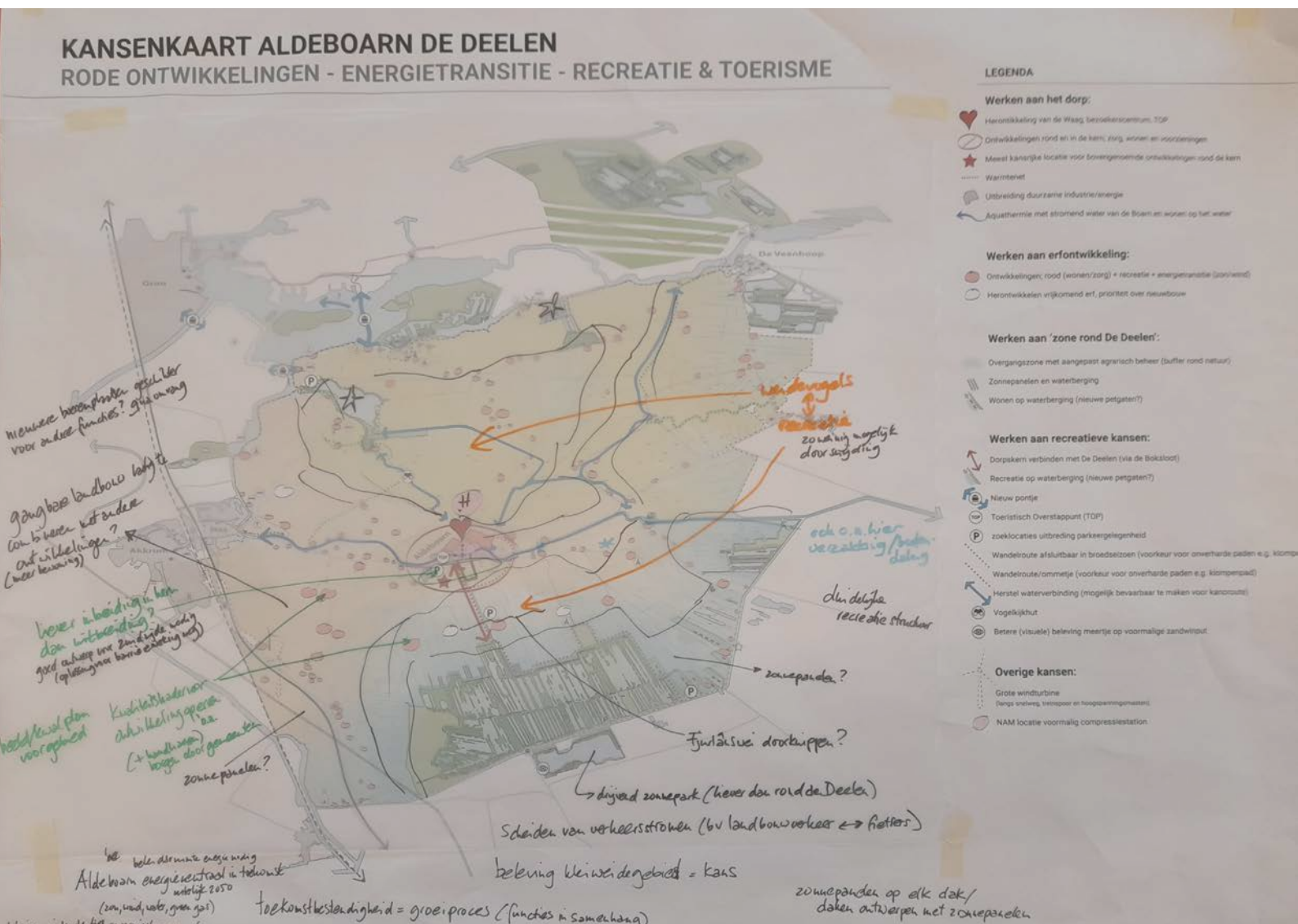

Fig. 16 Schets uit de groep van Marion Brongers en Jandirk Hoekstra

Vraag 6: wat zou er in ieder geval onderdeel moeten uitmaken van het gebiedsplan?

Groep Eddy Wymenga, Olivier Klijn:

- Ontwikkelruimte voor rood, maar leg de uitbreidingsrichting nog niet vast. Rode ontwikkelingen in Aldeboarn zelf liggen van nature meer aan de noordkant. Aan de zuidkant loopt de N392 die mogelijke ontwikkelingen belet. De zuidkant heeft wel een kwaliteitsslag nodig.
- Ontwikkeling van de wandel en fietspaden waar al 15 jaar om wordt gevraagd. Neem die ook mee in het plan! Veel van dit netwerk bestond ooit al in ADD-Noord. Herstel dit t.b.v. de doorwaadbaarheid van het landschap.
- Aandacht voor de lange termijn. Denk verder dan alleen het oplossen van de grootste knelpunten van nu. Schep randvoorwaarden zodat ADD zich kan aanpassen aan te (voorziene) toekomstige ontwikkelingen (2050).
- Denk bij rood voor Aldeboarn ook aan de erven. Dit vereist het maken van een visie waarin Aldeboarn en de erven in samenhang met elkaar worden bekeken. Niet eerst het een en dan het ander.
- Aandacht voor de kansen die regeneratieve landbouw biedt, ook voor de kleigebieden met een grotere drooglegging.
- Aandacht voor warmte en besparen in het thema energie!

Groep Marion Brongers, Jandirk Hoekstra:

- Betrek de ruimere context van het lage midden en de Alde Feanen erbij. Het gebied staat niet op zichzelf.
- Grootschaligheid uitsluiten. Bij de wenselijke recreatieve ontwikkeling past geen Landal Greenpark.
- Opknapbeurt voor de zuidrand van Aldeboarn; dit moet een visitekaart voor de 'uitgebreide Deelen' vormen. Daarbij moet tegelijk een oplossing gevonden worden voor de barrièrewerking van de N392.
- Er zijn meer parels dan het Botmar en het Unlân fan Jelsma, zowel in Aldeboarn zelf als daarbuiten.
- Zorg voor een goede monitoring van de projecten en ontwikkelingen die op gang gaan komen.
- Knip in de Fjurlânswei?
- Zoveel mogelijk zon op dak, maar dan wel goed ingepast.

Groep Lenneke Büller, Arjen Spijkerman:

- Nieuwe aanblik creëren aan de zuidkant van Aldeboarn, door ontwikkeling van ruimte voor leefbaarheid, en groen en natuur. Met het landgoedmodel als inspiratie.
- Herstel (deels) het oorspronkelijke slotenpatroon om de kleinschaligheid/fijnmazigheid van het vroegere landschap terug te brengen. Maak hiervoor gebruik van historische kaarten.
- Ontsluit het agrarische gebied voor recreatie: zowel via wandel- als fietspaden. Maak hiervoor gebruik van het klompenpadenmodel, maar ook van de fragmenten van paden die nu al in ADD liggen maar ontoegankelijk zijn. Doe dit samen met de agrariërs.
- Nieuwe invulling aan vrijkomende erven om leegstand tegen te gaan.
- Bufferzone in de schil rond De Deelen, met padennetwerk om de druk op flora en fauna in het natuurgebied zelf te verminderen.

COLOFON

Dit verslag is in opdracht van de Provincie Fryslan opgesteld door **H+N+S Landschapsarchitecten** in samenwerking met **Lenneke Büller** (projectleider ADD gebied) en **Eddy Wymenga** (Altenburg & Wymenga).

Projectteam H+N+S

Frank Talsma (Projectleider)

Jandirk Hoekstra (Adviseur)

Olivier Klijn (Landschapsarchitect)

Arjen Spijkerman (Ontwerper)

Foto's en afbeeldingen

H+N+S Landschapsarchitecten, tenzij anders vermeld

Projectnummer

2716

Datum

01 april 2022

Intellectuele eigendomsrechten met betrekking tot uitgaven

Alle intellectuele eigendomsrechten met betrekking tot de inhoud, waaronder tekst, geluid en/of beeld, van deze uitgave berusten bij H+N+S B.V. en/of haar licentiegevers. Zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van H+N+S B.V. en/of haar licentiegevers, is het niet toegestaan om enige inhoud openbaar te maken en/of te verveelvoudigen. [Voor zover openbaarmaking en/of verveelvoudiging is toegestaan, moet steeds de bron worden vermeld indien dit wettelijk of contractueel verplicht is. Commercieel of onrechtmatig gebruik van enige inhoud van deze uitgave is niet toegestaan.]

Inspanningsverplichting achterhalen rechthebbenden

H+N+S B.V. heeft haar uiterste best gedaan om rechthebbenden van de inhoud, waaronder tekst, geluid en/of beeld, van deze uitgave te achterhalen. Indien u (mede)rechthebbende bent op enige inhoud en voor het gebruik daarvan niet als (mede)rechthebbende bent genoemd of daarvoor geen toestemming hebt verleend waar die wel vereist was, verzoeken wij u onmiddellijk contact op te nemen via mail@hnsland.nl.

Disclaimer ten aanzien van uitgaven

H+N+S B.V. heeft uiterste zorg besteed aan de inhoud van deze uitgave. H+N+S B.V. wijst echter iedere vorm van aansprakelijkheid af voor onvolkomenheden of onjuistheden ten aanzien van de inhoud van de uitgave. H+N+S B.V. behoudt zich het recht voor de inhoud van de uitgave te wijzigen zonder dit vooraf aan te kondigen.

Levering van concepten

Zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van H+N+S B.V. is het niet toegestaan om enige door H+N+S B.V. geleverde concepten, waaronder concept uitgaven, openbaar te maken en/of te verveelvoudigen.

Deelnemers werksessie Rood

Jeroen van Balen (Commercieel directeur Van Wijnen)
Jorrit Zandberg (Makelaar Akkrum + ondernemersvereniging)
Ids Hemminga (Burger Aldeboarn – rode ontwikkelingen)
Berend Mulder (Agrariër ADD-Zuid)
Paulien van der Lely (Gemeente Heerenveen)
Ingrid Buurstra (Provincie Fryslân)
Koen Laarman (Gemeente Heerenveen)
Sietse Douma (Provincie Fryslân)
Jasper Klapwijk (Kantelingen BV – specialist bijz. woonvormen)
Hanneke van der Lei (Stedenbouwkundige Gemeente Heerenveen)

Deelnemers werksessie Recreatie&Toerisme

Jildau Wiersma (Recreatie & Toerisme Gemeente Heerenveen)
John Haitzma (Projectmanager Nationaal Park Alde Feanen)
Bianca Grote Beverborg (Kiemkr8- recreatiespecialist)
Jan Frieswijk (Openluchtmuseum It Damshûs)
Wietske van der Schaaf (Burger Aldeboarn – recreatie & toerisme)
Natasja van de Boas (Recreatieondernemer ADD-Noord)
Manon van Wesel (Staatsbosbeheer)
Tinco Lycklama (Bureau Ruimte en Vrije Tijd)
Jeroen Wiersma (Landschapshistoricus)
Cor Zandstra (Recreatieondernemer ADD-Noord)
Age Kramer (Recreatie en Toerisme Provincie Fryslân)
Yolt IJzerman (ecoloog / werkgroep cultuurhistorie en landschap)
Bertus Jong (Landschapsarchitect Stichting Beekdallandschap Koningsdiep / De Nije Boarn)
W. Molenaar (Staatsbosbeheer)

Deelnemers werksessie Energietransitie

Tom Yntema (Duurzaam Akkrum - Nes)
Jenny Zwanenburg (Energizy Kooperaasje Aldeboarn)
Gerard Adema (energiecoöperatie Aengwirden)
Rik Heijman (Gemeente Heerenveen)
Christel Pieper (netwerkbeheerder Liander)
Gerard Migchels (WUR / Dairy Campus)
Jack van der Wal (Energietransitie Provincie Fryslân)
Oane Galama (Specialist Duurzaamheid en Energietransitie)

Deelnemers eerste integratiesessie

zie deelnemers hierboven.

Deelnemers brede integratiesessie

Groep Eddy Wymenga, Olivier Klijn:

Eileen Buiting (Projectsecretaris ADD Provincie)
Jasper Klapwijk (Kantelingen BV – specialist bijz. woonvormen)
Jorrit Zandberg (Makelaar Akkrum + ondernemersvereniging)
Wietske van der Schaaf (Burger Aldeboarn – recreatie & toerisme)
Age Kramer (Recreatie & Toerisme Provincie Fryslân)
Evert Stellingwerf (3 gemeenten – van gemeente Heerenveen)
Oane Galama (Specialist Duurzaamheid en Energietransitie)
Jenny Zwanenburg (Energizy Kooperaasje Aldeboarn)
Jelly van der Kloet (Planvormer Wetterskip Fryslân)
John Haitzma (Projectmanager Nationaal Park Alde Feanen)
Dennis Benedictus (Staatsbosbeheer)

Groep Marion Brongers, Jandirk Hoekstra:

Marijke Kramer (Projectleider ADD Provincie)
Wiebe Terwisscha (Hydroloog Wetterskip Fryslân)
Bertus de Jong (Landschapsarchitect / werkgroep cultuurhistorie en landschap)
Oeds Westerhof (Projectleider Nationaal Park Nieuwe Stijl)
Foppe Hemminga (Vertegenwoordiger Agrariërs ADD-Zuid)
Natascha van der Bos (Recreatieondernemer ADD-Noord)
Jeroen van Balen (Commercieel directeur Van Wijnen)
Sietze Douma (Ruimte en Wonen Provincie Fryslân)
Rommert Stellingwerf (Energizy Koöperasje Aldeboarn)

Groep Lenneke Büller, Arjen Spijkerman:

Lisa v.d. Hout (Ondersteuning ontwerp team Witteveen+Bos)
Bianca Grote Beverborg (Kiemkr8- recreatiespecialist)
Yolt IJzerman (ecoloog / werkgroep cultuurhistorie en landschap)
Rik Heijman (Energie Gemeente Heerenveen)
Wouter Patberg (Ecoloog Wetterskip Fryslân)
Hanneke van der Lei (Stedenbouwkundige Gemeente Heerenveen)
Ids Hemminga (Burger Aldeboarn – rode ontwikkelingen)
Jan de Boer (Vertegenwoordiger agrariërs ADD-Noord)
Manon van Wesel (Boswachter Staatsbosbeheer)

H+N+
S+ +

H+N+S
Landschapsarchitecten

Bezoekadres
Soesterweg 300
3812 BH
Amersfoort

Postadres
Postbus 1603
3800 BP
Amersfoort

Contact
0031 (0)33 432 80 36
mail@hnsland.nl
www.hnsland.nl

IBAN NL59RABO01 3844668
BTW NL 8029.13.349.B01
KVK 30094987